

**Cercetător-antreprenor pe piața muncii
în domeniile de specializare inteligentă
(CERT-ANTREP)” Cod SMIS 2014+: 124708**

POLICY BRIEF

**Fake news, dezinformare și securitate națională.
Depășirea efectelor negative ce pot apărea în societate în urma
dezinformării generate de efectele *sharp power***

PREDA ADRIAN-EUGEN

PROIECT COFINANȚAT DIN FONDUL SOCIAL EUROPEAN PRIN PROGRAMUL OPERAȚIONAL CAPITAL UMAN

CUPRINS

Introducere	3
<i>Sharp power</i> și interferență hibridă.....	3
Probleme care pot apărea ca urmare a manifestării <i>sharp power</i> . Cazul României în contextul Covid-19	5
Recomandări	6
Bibliografie	8

Rezumat

Acest *policy brief* prezintă problematica știrilor false, propagate în societate ca urmare a dezinformării de tip *sharp power*. Documentul propune un set de recomandări care urmăresc să reducă efectele negative ale dezinformării din spațiul media ce pot afecta măsurile luate de autorități pentru depășirea unor crize, precum cea generată de Covid-19. Acesta este adresat Guvernului României.

Începând cu 2014¹, a început să se manifeste la nivel internațional un nou tip de proiecție a puterii, numită *sharp power*, ce vizează penetrarea mediilor politico-informaționale din statele democratice, cu scopul de a le submina din interior². În genere, interferența de tip *sharp power* are loc prin mijloace non-militare, precum interferența hibridă și este greu de detectat și combătut, vizând adâncirea și exploatarea clivajelor dintr-o societate. Această strategie poate provoca multiple disensiuni și clivaje în interiorul societăților, cu efecte în ceea ce privește eficiența guvernului de a implementa măsuri de ordine și sănătate publică sau chiar securitate națională, în cel mai rău caz.

Urmărind cazul României, efectele dezinformării se observă în informațiile cu caracter conspiraționist, distribuite cel mai des în mediul online, informații ce determină o atitudine sceptică față de anumite crize, precum Covid-19, și implicit față de măsurile luate de guvern în vederea combaterii acestora, generând uneori și proteste antiguvernamentale. Măsurile propuse în acest document urmăresc două dimensiuni. Prima dimensiune se referă la dezvoltarea unui cadru strategic-legal pentru combaterea știrilor false și a manifestărilor *sharp power*, în timp ce a doua are în vedere o componentă educațională, concentrată pe prevenție.

¹ După ocuparea Crimeei de către Federația Rusă.

² Conceptul este detaliat în secțiunea teoretică a lucrării.

Introducere

Rețelele sociale operaționale și în România, în special Facebook, abundă în informații false, așa numitele *fake news*, promovate de diverse entități cu origini necunoscute. Aceste entități diseminează în mediul online diverse teorii ale conspirației, care pot modifica percepțiile cetățenilor cu privire la o problemă publică, putând submina chiar și încrederea în instituțiile statului și în măsurile luate de către guvern în ceea ce privește ordinea sau sănătatea publică. În accepțiunea Uniunii Europene, dezinformarea reprezintă un gen de „informație verificabil falsă sau derutantă”, posibil dăunătoare, care este răspândită în vederea obținerii unor foloase economice sau pentru a manipula populația (Action Plan against Disinformation: 2018, 1).

Atitudinea iresponsabilă a cetățenilor generată de fluxul de informații false și de dezinformare se poate traduce în alt context, cel de război³, în amenințare cu privire la securitatea națională. Având în vedere aceste probleme provocate de fluxul de informații cu caracter fals, autoritățile publice au în față o provocare destul de serioasă deoarece o parte din populația României nu are încredere în măsurile de criză luate de acestea. În acest sens, propunerile din acest *policy brief* au în vedere zona de decizie guvernamentală și au în vedere trei orizonturi de timp, respectiv termenul scurt, mediu și lung, ce vizează reducerea și combaterea efectelor generate de acțiunile specifice ale *sharp power*.

Sharp power și interferență hibridă

După momentele privind ocuparea Peninsulei Crimeea în 2014, în literatura de specialitate apare un nou concept, cel de *sharp power*⁴. Potrivit lui Christopher Walker și Jessicăi Ludwig,

³ La nivelul anului 2020 este puțin probabil ca un război în sensul clasic să aibă loc, mai ales că există și factorul nuclear care împiedică în foarte mare măsură un război ce s-ar putea dovedi devastator la nivel mondial și irațional prin prisma faptului că nu poate fi câștigat. De asemenea, România este membru NATO, o organizație de apărare colectivă ce oferă garanții de securitate crescute. Cu toate acestea, posibilitatea unei confruntări rămâne, mai ales la nivel cibernetic, care, în cazul în care ar avea loc, ar avea nevoie de un anumit nivel de disciplină din partea populației, precum încredere în instituțiile statului.

⁴ În literatura din domeniul Relațiilor Internaționale se face referire la conceptele de putere blândă (*soft power*), putere dură (*hard power*) și putere inteligentă (*smart power*). În primul caz este vorba despre puterea de atracție și implicit influență din partea unei mari puteri prin prisma valorilor și a culturii pe care aceasta le promovează. Puterea blândă nu face uz de forță în vederea promovării agendei statului la nivel internațional. Puterea dură are în vedere în special metode precum coerciția și uzul de forță pentru a duce la îndeplinire obiectivele unui

creatorii conceptului, „eforturile influenței autoritare sunt <<ascuțite>> în sensul că acestea străpung, penetrează, sau perforează mediile politice și informaționale în țările țintite”. Acest tip de putere nu vizează câștigarea inimilor și minților, în schimb urmărește manipularea audienței prin „distorsionarea informației” (Walker și Ludwig: 2017). Prin folosirea unei strategii greu de detectat, *sharp power* permite penetrarea societății țintă, „stocând și amplificând diviziunile existente”. *Sharp power* se distinge prin „natura malignă și agresivă a proiectelor autoritare”, caracterizate prin „monopolul puterii, control de sus în jos, cenzură și loialitate constrânsă sau cumpărată” (Walker și Ludwig: 2017).

Un mod de manifestare al *sharp power* este reprezentat de interferența hibridă. Interferența hibridă este diferită de războiul hibrid, în sensul că se folosește de mijloace non-militare flexibile, cu scopul de a exploata disensiunile din cadrul țărilor, prin metode subtile de interferență ce vizează distrugerea coeziunii interne. Prin faptul că folosește metode mai mult sau mai puțin ascunse, o astfel de strategie permite negarea oficială de către agresor, iar odată ce are succes este greu de contracarat, având în vedere disensiunile pe care le provoacă sau le amplifică (Wigell: 2019, 4-5). S-ar putea afirma faptul că interferența hibridă se înscrie în cadrul principiilor războiului modern, ce vizează mai degrabă subminarea societății țintă în locul atacului direct, prin intermediul unor mijloace nonmilitare, precum gherilă, hackeri, media, oameni de afaceri, scurgeri de informații și informații false, combinate cu tactici de război convențional (McKew: 2017).

Un exemplu de interferență hibridă îl reprezintă eforturile străine în zona media, prin intermediul unor canale TV, ce au filiale în mai multe state și distribuie știri în mai multe limbi. În mod evident, alte tentative de a interfera cu mediul informațional pot avea origini interne, ca urmare a influenței unor diverse personalități publice (vedete TV, *influenceri*, politicieni, oameni de afaceri etc.) care nu dețin abilități și cunoștințe de a detecta știrile false sau cele care dezinformează.

stat. Puterea inteligentă are în vedere o combinație între primele două tipologii, printr-o strategie de tipul *sticks and carrots* (Nye: 2012).

Probleme care pot apărea ca urmare a manifestării *sharp power*. Cazul României în contextul Covid-19

Dat fiind faptul că *sharp power*, prin intermediul interferenței hibride, reprezintă un set de mijloace greu detectabile, strategiile care rezultă din manifestarea unui astfel de tip de putere sunt greu de contracarat. Amenințarea fiind difuză, iar sursa greu de detectat, *sharp power* are un potențial negativ crescut în ceea ce privește spațiul informațional. Pot apărea campanii de dezinformare pe rețele sociale precum Facebook, ce pot duce la modificarea percepției populației cu privire la o anumită problemă din societate, și pot alimenta o neîncredere față de măsurile luate de guvern. Un bun exemplu în acest sens îl constituie campaniile împotriva eforturilor guvernului român în gestionarea crizei Covid-19. În spațiul virtual circulă o serie de teorii ale conspirației, unele care minimalizează pericolul prezentat de virus, altele negându-l total, ceea ce face ca măsurile recomandate de autorități să pară nejustificate, fiind încadrate într-un plan conspiraționist ce ar avea în vedere controlul, subjugarea sau reducerea populației.

Ca urmare a campaniilor de dezinformare, o parte din populație a devenit din ce în ce mai neîncrezătoare în măsurile luate de guvern, fiind mai puțin dispusă să respecte indicațiile oficiale. Cei mai vulnerabili indivizi sunt cei cu educație precară, ce pot cădea victime dezinformării generate de teoriile conspirației care circulă în mediul online. De altfel, protestele din Piața Victoriei împotriva măsurilor luate de Guvernul României în contextul crizei generate de Covid-19 au reclamat încălcări ale drepturilor și libertăților omului, precum și pericolul instaurării unei „dictaturi sanitare”, „la ordinul OMS” (Organizația Mondială a Sănătății) (Digi24: 2020). Mai mult, unii oameni au ajuns să nu creadă în virus nici după ce s-au internat, confirmați fiind cu Covid-19, cum este, spre exemplu, cazul unui bărbat care a refuzat tratamentul, pe motiv că s-ar face experimente pe el (Pora: 2020) sau al celor care au cerut să fie externați din spital, pentru ca apoi să se întoarcă în stare gravă la ATI (Radio Europa Liberă: 2020). Aceste acțiuni, împreună cu creșterea numărului de cazuri de îmbolnăvire cu Covid-19, nu fac decât să îngreuneze eforturile guvernului de gestionare a crizei, să pună în pericol sănătatea și viața altor oameni și să împovăreze sistemul medical.

Recomandări

Recomandările au în vedere două dimensiuni. Prima dimensiune urmărește dezvoltarea unui cadru strategic-legal pentru combaterea știrilor false și prevenirea manifestării *sharp power*, în timp ce a doua dimensiune are în vedere o componentă educațională. Din perspectiva celor două dimensiuni, recomandările au în vedere patru paliere de acțiune, unul imediat, pe termen scurt, un al doilea pe termen mediu, al treilea și al patrulea fiind rezervate unor acțiuni pe termen lung. Obiectivul final al măsurilor propuse îl reprezintă crearea unui cadru strategic operațional pentru a putea reduce efectele *sharp power* în rândul societății românești, precum și dezvoltarea, pe termen lung, a unei forme de reziliență și de apărare care să reducă, prin prevenție, tentativele de dezinformare în rândul societății.

Primul palier, ce poate fi implementat pe termen scurt, are în vedere elaborarea unui raport cu bune practici privind combaterea știrilor false, pornind de la acțiunile realizate pentru reducerea fenomenului de state precum Suedia, Germania sau Marea Britanie. Deoarece problema dezinformării și a *sharp power* este una complexă, cu multe fațete, un astfel de raport ar trebui elaborat în cadrul unei comisii interministeriale, care să cuprindă reprezentanți din cadrul Ministerului Educației și Cercetării, Ministerului Culturii, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Justiției și Ministerului Apărării Naționale. De asemenea, ar trebui să se aibă în vedere și Planul de acțiune împotriva dezinformării al Uniunii Europene, din 2018, care vizează măsuri în ceea ce privește îmbunătățirea capacităților de combatere a UE, consolidarea răspunsurilor comune, implicarea actorilor privați, precum și conștientizare și reziliență crescută în cadrul societății (Action Plan against Disinformation: 2018, 5). Un exemplu de bune practici în acest sens îl poate furniza Marea Britanie, unde guvernul a înființat o structură specializată care, în colaborare cu companiile media, este destinată să monitorizeze și să înlăture dezinformarea legată coronavirus (Johnson: 2020; Proctor: 2020). Tot în Marea Britanie, BBC a lansat în 2017 un program de mentorat prin care elevii a 1000 de școli urmau să beneficieze de instruire, în clasă și online, din partea unor jurnaliști BBC, în vederea detectării știrilor false (BBC: 2017).

Al doilea orizont de planificare, pe termen mediu, decurge din cel precedent. Pe baza raportului menționat anterior, aceeași comisie interministerială ar trebui să elaboreze un plan de acțiune adaptat specificului local, dar inspirat din modelele de bune practici din alte state.

Un astfel de plan ar fi menit să fundamenteze elaborarea unui cadru strategic care să ofere coerență instituțiilor care operează în zona combaterii dezinformării, precum și legitimitate pentru acțiunile ce vizează combaterea informațiilor false. Guvernul ar putea aduce la masă actori media, precum Facebook, Twitter sau Google alături de alte autorități publice, reprezentanți ai mediului universitar, ai celui privat și neguvernamental, pentru a identifica și dezbate posibile soluții în vederea combaterii dezinformării și știrilor false, a analiza evoluția trendului la nivel global, precum și pentru a armoniza și contura direcții concrete de acțiune.

Cel de-al treilea palier, pe termen lung, se referă la acțiuni de pregătire pentru a identifica știrile false și a combate dezinformarea. Acest palier are în vedere implicarea trusturilor media, a actorilor non-guvernamentali (ONG-uri) și chiar a *influencerilor*, a căror popularitate este în creștere în ultimul timp, precum și a universităților, mediului privat și altor actori interesați de subiect. Pregătirea în vederea detectării și combaterii informațiilor false s-ar putea face prin intermediul unei platforme online. În cadrul unei astfel de platforme, actorii mai sus menționați ar putea realiza o serie de prezentări și videoclipuri cu informații utile în vederea detectării și contracarării informațiilor false, împreună cu instrucțiuni privind informarea corectă. Platforma se adresează populației largi, care ar dori să dobândească mai multe abilități și cunoștințe necesare pentru a putea identifica informațiile cu caracter fals din mediul online. Rolul trusturilor media, al actorilor non-guvernamentali și al *influencerilor* ar putea fi unul însemnat, deoarece aceștia pot influența mai ușor segmente largi ale populației, spre deosebire de guvern, care ar putea fi perceput ca intruziv sau promotor al unor anumite interese și viziuni.

Cel de-al patrulea palier, orientat de asemenea pe termen lung, se referă la o reformă a sistemului educațional în ansamblu, făcând trecerea de la centrarea pe memorare la cea pe învățare independentă, elevii urmând a dobândi o competență transversală în ceea ce privește gândirea critică. Cu alte cuvinte, elevii trebuie învățați să gândească într-un mod critic și, mai ales, cum să învețe și să se informeze pe cont propriu. Elevii trebuie educați în sensul selecției surselor credibile și a informațiilor. De exemplu, știrile sau articolele cu titluri bombastice, fără autor și fără surse bibliografice devin suspecte. De asemenea, și profesorii care-i vor forma pe elevi au nevoie la rândul lor de instruire, pentru a reduce și vulnerabilitate acestora la dezinformare.

Bibliografie

*** Action Plan against Disinformation. 2018. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Brussels, 5 decembrie 2018. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/action-plan-against-disinformation>;

Barbashin, Anton. 2018. „Improving the Western Strategy to Combat Kremlin Propaganda and Disinformation”, Issue Brief, Atlantic Council, Eurasia Center, mai 2018, pp. 1-6; <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/improving-the-western-strategy-to-combat-kremlin-propaganda-and-disinformation/>;

*** BBC. 2017. „BBC to help students identify 'fake news'”, 6 decembrie 2017. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-42242630>;

*** Digi24. 2020. „VIDEO. Protest în Piața Victoriei. Cum a reacționat Raed Arafat când a văzut ce susțin participanții”, 13 iulie 2020. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/social/video-protest-in-piata-victoriei-cum-a-reactionat-raed-arafat-cand-a-vazut-ce-sustin-participantii-1337141>;

Johnson, John. 2020. „Downing Street launch specialist unit to tackle fake news about coronavirus outbreak.” Politics Home, 09 martie 2020. <https://www.politicshome.com/news/article/downing-street-launch-specialist-unit-to-tackle-fake-news-about-coronavirus-outbreak>;

McKew, Molly. 2017. „The Gerasimov Doctrine. It's Russia's new chaos theory of political warfare. And it's probably being used on you.” *Politico*, septembrie/octombrie 2020. <https://www.politico.com/magazine/story/2017/09/05/gerasimov-doctrine-russia-foreign-policy-215538>;

Nye, Joseph S. Jr. 2012. *Viitorul puterii*, trad. de Ramona Lupu. Iași: Polirom;

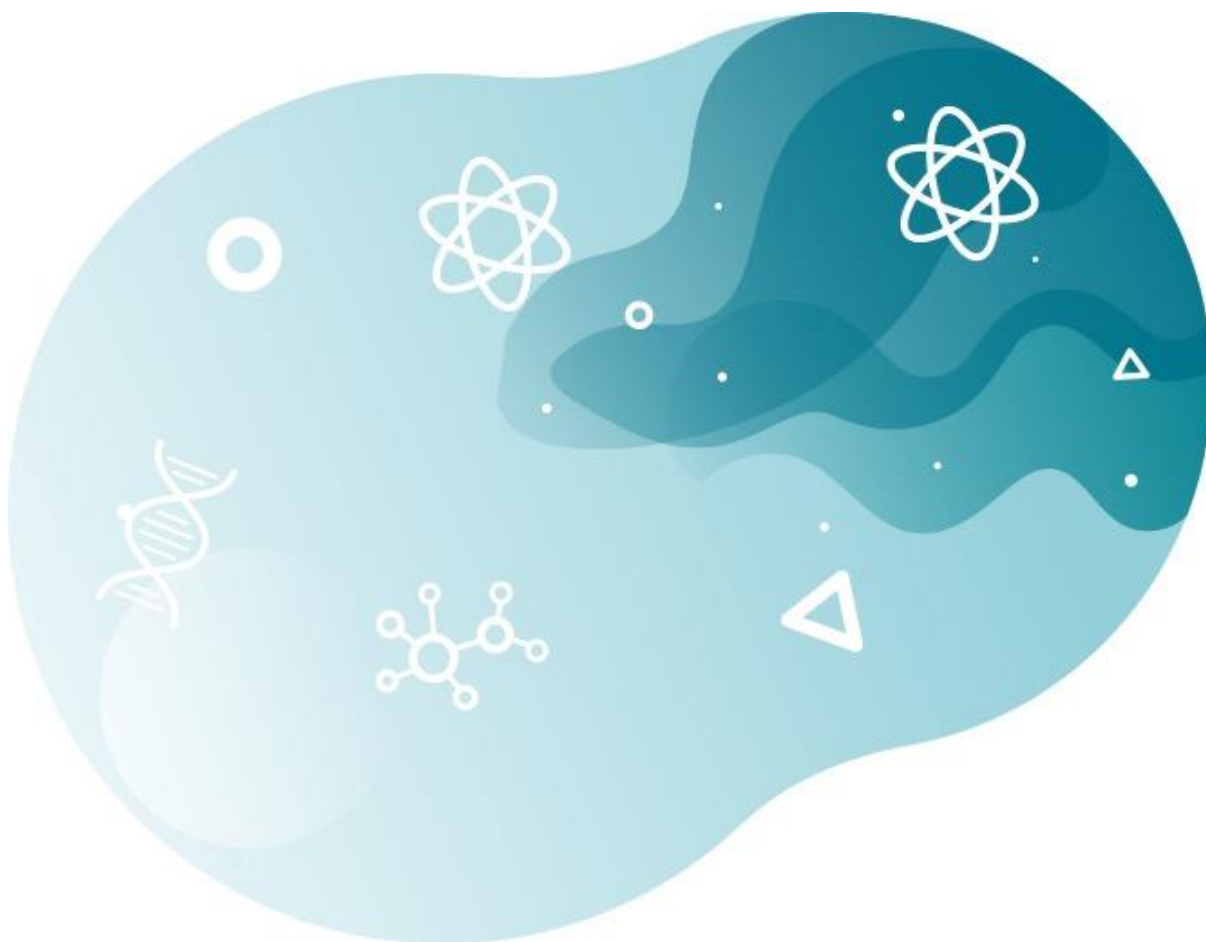
Pora, Andreea. 2020. „Covid. Bărbatul care a refuzat tratamentul cu Remdesivir a murit.” Radio Europa Liberă, 19 iulie 2020. <https://romania.europalibera.org/a/covid-b%C4%83rbatul-care-a-refuzat-tratamentul-cu-remdesivir-a-murit/30735654.html>;

Proctor, Kate. 2020. „UK anti-fake news unit dealing with up to 10 false coronavirus articles a day.” The Guardian, 30 martie 2020. <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/30/uk-anti-fake-news-unit-coronavirus>

*** Radio Europa Liberă. 2020. „Arafat: Pacient cu Covid-19, externat la cerere în urmă cu o săptămână, adus în comă la ATI”, 13 iulie 2020. <https://romania.europalibera.org/a/externat-la-cerere-%C3%AEn-urm%C4%83-cu-o-s%C4%83pt%C4%83m%C3%A2n%C4%83-a-ajuns-%C3%AEn-com%C4%83-la-terapie-intensiv%C4%83/30724105.html>;

Walker, Christopher și Jessica Ludwig. 2017. „The Meaning of Sharp Power. How Authoritarian States Project Influence.” *Foreign Policy*, 16 noiembrie 2017. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-11-16/meaning-sharp-power>;

Wigell, Mikael. 2019. „Democratic Deterrence. How to Dissuade Hybrid Interference.” FIIA Working Paper, septembrie. <https://www.fiia.fi/en/publication/democratic-deterrence>.

© UEFISCDI 2020

Titlul proiectului: Cercetător-antreprenor pe piață a muncii în domeniile de specializare inteligentă (CERT-ANTREP), cod SMIS: 124708

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

Proiect cofinanțat de Fondul Social European prin

Programul Operațional „Capital Uman” 2014-2020

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția Uniunii Europene sau a Guvernului României.

